
Драган Хамовић

ЉУБОМИР СИМОВИЋ ИЛИ АНГАЖМАН НАРОЧИТЕ ВРСТЕ

*Те у обмани да је пошћуно свој, и ослобођен неба чврсто сјао на земљу,
нићи је више на земљи ни на небу, нићи је божји ни свој. Губећи Боја, у
сјвари све је дубље јубио самој себе.*

Момчило Настасијевић

*С друје сјране, архајски човек сигурно има више права да на себе и леда
као ствараоца, него модерни човек који себе дефинише као сјвараоца
историје. Одисја, он сваке године учествује у понављању космологије,
што је прворазредан сјваралачки чин.*

Мирча Елијаде

Једна од песама Љубомира Симовића из циклуса *Часови рачуна* (*Учење у мраку*, 1995) носи наслов *Квантасика пијаца*, илити пијаца робе на велико. Управо на тој пијаци навелико, до у ништа, падају силе новца, крунске вредности нашег, по свему посувраћеног, доба. Скоро једина преостала, вајна вредност, и поред мишјег плођења (празних) номиналних ознака, убрзано постаје невредност. Својственом реторичком окретношћу, песник у првих седам строфичких целина ове песме варира поменути исказ. Битни се преокрет, међутим, дешава у завршним трима строфама *Квантасике пијаце*, при чему се, с краја ка почетку, значењски просветљава и дуби овај песнички текст. Уопште, и у овој песми изнова препознајемо две одређујуће ауторске склоности Љубомира Симовића. Једна је склоност да, мимо умешне стилизације, неприкривено и реско коментарише актуелан, рецимо и историјски, фон, у коме, у овом случају, читамо наше сасвим свакидашње и мучно искуство крајње материјалне оскудице. Наредна ауторска склоност, у непосредној вези са гласним најавама коначног пада и краја, јесте да оснажује вредности и уравнотеженост општег почетка. Говорни субјект ове песме, наиме, упућује »браћу« да се не боје немаштине и хладне зиме што наилази, него некакве »неслане соли«. Каква је то неслана со, и на какав недостатак сланости песник опомиње, јасно је сваком удубљеном читаоцу Симовићевог песништва. Такав читалац добро зна да ни сав свет наоко обичних ствари, а понајмање со, нема за нашег песника тек једну, површинску димензију значења, нити само један вид значаја. Симовићев читалац ваља да стално има на памети песникову изричиту веру да је и у сваком предмету, камоли у бићу, »нека виша суштина свакодневно ту«.

*Засветлеће жишка у њејелу,
намаћи ће се вумена њејља на илу,
збелеће се туске у рукавцу,
освапуће на шрпези храна,
када ојетш со њостане слана!*

Сланост коју смо изгубили није ништа мање до оно што јој древност одређује као значење: божанска, значи смислена и плодносна снага, савез са Богом. Актуелност на коју Љубомир Симовић непрестано, готово проповеднички реагује, и онолико профет колико то прави песник овога позива неизоставно јесте, она је стварност у којој се човек, раскинувши савез са Богом, откинуо од сопствене значајности и величине. И последње консеквенце тога раскида имају лице наше неслане беде и безизлаза, беде по губитку суштине уза нас.

Песме Симовићевог циклуса *Часови рачуна* прилично огољено исказују ововремено царство нуле. Све што чини овај свет, и оно највише и оно најниже, сустиче се у нули, и ту нестаје, односно постаје биће или предмет неког празног бивства. »Све изражава, све обухвата нула«, читамо у Симовићевој *Нулној њесми*. Мада су слутње и виђења апокалиптичких појава иначе присутни и важни пунктови Симовићеве поезије, конач светга и свега овде се не промаља онако како су то провиђале слике са (песнички преформулисаном) библијском подлогом, које песник учестано призива:

*Гром не видим, севање не видим,
(...)
ѡразно ми око у ѡразно ѡреда се,
низ ѡразан ѡуш, у ѡразно ѡоле, зурн.
(Часови рачуна)*

Куда се наједном денула сва она бујна сликовност Симовићеве песничке земље, очаравајуће конкретна, са чулном колико и трансценденцијском пунином. Како то да је човечанску вертикалу (до које песник толико држи), те слојеве слика што сежу до првотне матрице свести, празнина намах пребрисала. Са ових питања реторичког типа прелазимо на друга, чији су нам одговори далеко неизвеснији. Колико је данас умесно оглашавати за ретроградна, залагања – попут Симовићевог песничког – за вредности које је артикулисао архајски мит, а потом, комплексније, хришћанска вера? (А таквих оцена има код неких горљавијих заступника постмодерних становишта.) Које нам то темељне и извесне вредности јемчи дух и реалност савремености, која се све очевидније губи у нули, с нама преслабим без моћи оријентације у свету и без силе коју дотура жива културна меморија? Тешко се можемо отети уверењу да реафирмација изворног, митског и религијског устројства значења и смисла, данас, добрано надилази питање нечијег пасатистичког сентимента, већ представља ствар једне опште, насушне потребе, још боље речено – антрополошке нужде. Грубо потискивана, базична сфера људскости и културе повраћа се, у доба и у амбијенту стигле нас пустоши, свом снагом и обновљеном, старом и трајном сврхом. Једнако као што наваљује дијаболнички изобличена и накарадна.

Тренутак је да се полемички осврнемо на једну сажету, метајезички довољно заокружену, али и зато неизбежно редукционистичку, дијагнозу Симовићеве поетике, коју је поставио Мишко Шуваковић, јер се тиче проблемског плана који смо у овом тексту омеђили. Овај тумач, заправо, на примеру једног (неименованог) текста*, а без оградe у односу на целину опуса, оспорава Симовићевом делу атрибут (и изражајни квалитет) модерности: »Симовићев текст утврђује безусловност мита. А модерни уметник управо чини нешто друго: он мит деконструира и још милитантније деструира«. Када је реч о последњем наведеном ставу, за ову прилику је довољно изнети сасвим опозитан поглед Часлава Ђорђевића, аутора студије о Симовићевој књижевности, који подвлачи песничково поновно стварање и обнављање мита, али »уз поступак разграђивања тих митова«. Без намере да се више задржавамо на овом основном критичком несагласју, морамо напоменути да пажљива испитивања Симовићевог руковања митолошким материјалом, у одлучујућој мери, могу лако показати, а показивала су већ, да песник збиља деконструира канонизоване митолошке предлошке, пре свега тако што помера њихов устаљени смисао радом усложених и свежијих значења, што их продуктивно укршта са опонентним факторима, као што им омогућава и друге, неочекиване оквири исказивања. Више нас занима први део пређашњег навода, са којим се слажемо, али не онако како је, по свему судећи, смисаоно и вредносно усмерен Шуваковићев исказ. Симовићева поезија, али у равни ауторске идеологије а не поетике, одиста »утврђује безусловност мита«, одиста апологира мит. Али какав и нашта управљен? Песник се окреће оном примарном, колективно несвесном, митском механизму, којег је још увек веома »свестан« српски језик (а поглавито је то случај, како и Симовић напомиње, са говором његовог, ужичког краја). Тај механизам сав је у напору да разреши кључне противречности постојања, ма оне биле и нерешиве. Уистину, нимало нам ова глобално метежна и рубна епоха не даје за право да осудимо као регресиван, у основном функционалном погледу, пут поновног обраћања митској сазнајности, која је, по речима Мелетинског, подређена тежњи за хармонизовањем и сређивањем, и ослоњена на такав целовит приступ свету који не допушта ни најмање елементе хаотичности, несређености.

С друге стране, мит као »говор који је изабрала историја«, као начин превођења стварности у говор, у ком светлу га тумачи Ролан Барт, никад друштвени колективитет и средишта моћи нису ни одбацили, показујући у нашем добу несносни врхунац његове испражњене, манипулативне примене. Класични мит, у поређењу са модерном употребом митских форми, заиста је безазлена, а свакако терапеутски делотворна прича. Аутор попут Симовића, у последњим књигама нарочито усредсређено, критички се обара на такав, историјом деградиран

* Шуваковићев кратки текст на који се позивамо (тематски блок *Љ. Симовић као драмски писац*, ГРАДИНА, 4, 1990), мада то изриком не каже, сасвим сигурно се односи на Симовићеву драму *Бој на Косову* (1989). И поред наглашене национално-дидактичке тенденције и трагичних аналогја са политичком актуелношћу, овај се текст постички битно ис одваја од осталих Симовићевих песничких и драмских дела. Зато наведеној оцени прихватамо као Шуваковићев општи поглед на Симовићеву поезију.

митски језик, као и на привидно превазилажење митског у савременом контексту. »Демитизација мит не укида, него га фалсификује«, вели Љубомир Симовић, упућујући да је домен политике, у најширем значењу, првенствени виновник тог кривотворења.

Доминантне тематске садржине Симовићеве поезије, познато је, заснивају се на митолошко-религијским, као и на, ништа мање, историјским подстицајима. Већ песников првенац, *Словенске елегије* (1958), поред текстова у којима лирски субјект с очима младалачки гладним живота и света имагинира сочним сликама, здравог и зрелог Ероса, доноси и песме готово нехотично побуђеног митског нивоа значења, и оне са мотивима ратних пошаста и војничких смрти. У једној другој, веома важној Симовићевој књизи, у *Шлемовима* (1967), исказ ратних катаклизмичких догађаја, који за видну основу има овековне европске војне, досеже размере, како једном написа Јован Христић, »поремећаја равнотеже и разарања далеко већих димензија него што су оне које историја има и допушта«. Бес историје премашује и последње границе рационалног увида и објашњења, те се неминовно пројављују узрочници старији од историје, обрасци које је изазрео језик »детинства човечанства«, када је чуђења пред светом и питања било највише, а питања су била највишег реда. Митолошко-религијска перспектива у сагледу историјских беда и ломова постаје изразито актуелна у збирци песама *Уочи шрећних џејлова* (1972), да би до данас остала једно од пресудних обележја Симовићеве поезије. Сусрет архајских и историјских чинилаца, по правилу, значи сукоб, драматичан и суштински, особито стога што аксиолошка нарав првобитног митског и религијског жестоко реагује на вредносну изокренутост историјских испољавања. Збирка *Исјочнице* (1983) изражава конфронтацију двају поредака у свој силини и далекосежности последица. И напokon, напуштени хоризонт оностраног заузимају грлати и гузати команданти, а богови што су пре испуњавали смислом и редом васколики земни шар, пред пресилним деструкторима и узурпаторима, остављају нас осиротеле за њихово присуство и помоћ. Освештани ред је укинут, нови наказни поредак потура негативну верзију бившег космичког режима, свет осигуране свакогодишње обнове снага и живота бива претворен у простор историјске дисхармоније, нереди и поништења. (За овај део теме врло је инспиративно читање *Исјочница* од стране Ивана Шопа.) Поменути тематски комплекс развија се доследно и у потоњим песничким остварењима Љубомира Симовића, и то у обиљу мотивских варијаната.

Оно што није обавио рат, као очигледна манифестација историјске креације погубне по човека, поништио је сам човек већ назначеним, судбоносним актом богоукидања, што се испоставља као синоним за самоукидање. Доста често и радо цитирана завршница Симовићеве песме *Из џвожја (Уочи шрећних џејлова)* поседује значење исказа парадигматичног за читав песников подухват: »ко се из човека / не пење у Бога / силази у звер«. Као што епохални амбијент, мрачан и празан, о коме песнички сведочи, заоштравља до краја питања опстанка у свим видовима, тако и песник, нимало индиферентан, замршену мрежу питања људске ситуације редукује на једино, које се наметало и

човеку примитивних и оном из модерних друштава, а то је опредељење између начела фундаментално супротстављених, попут светлости и мрака, доброга и злог, смисла и несмисла.

Побавићемо се, летимице, карактеристичним значењским исходштима неких песама из књиге *Ила и копац* (1992), која добро осветљавају онај аспект Симовићеве поезије фокусиран у овоме тексту. У познатом, али опет из другачијег угла сагледаном, тематском окриљу ратног Ужица, издвајамо оне песме које за мотив имају муке преживелих бегунаца из велике погибије по поразу партизанског Ужица. Један од особених састава тог круга, на плану који нас овде занима, јесте песма *Ваведење*. Ова песма, с препознатљивом монолошком формом, садржи исповест говорног субјекта који је заправо један од страдалаца поменуте бежаније. »Једва жив«, он поново телесно оживљава напавши окрепљење благодарећи гостопримству монаха манастира Раче, где је након свега доспео. Говорном се субјекту, истовремено, ствара и други, виши видокруг, посредством посног а животодавног монашког ђувеча:

*иша ово данас њред нама њрећвара
њлодове земаљске у небеску храну?*

Хлеб наш насушнн дај нам данас!

*Једна дрвена кашика
васкрсава ме из мрћвих, као Лазара,
једна чашица ракије да
укус јесењем дану!*

Симовићу је веома стало да, у оквирима својих тематских доминанти, песнички изведе убедљиве, семантички импрегниране, аргументе којима ће подупрети одлучујуће тезе свога постојаног хуманистичког ангажмана. Читав ток одређеног песничког текста има улогу »придобиања за тезу« (синтагма Миодрaга Павловића) која ће се пласирати поентним исказом, који, опет, реверзибилно смисаоно ојача претходни део текста. Занимљив пример коришћења овог песничког проседеа налазимо и у песми *Убиство у Микени*. Лирски наратор, у специфичном колоквијалном тону, приповеда фабулу која чини Есхилову *Оресџију*, односно говори о серији грозних убистава у роду Атрејевића. Мада зналачки обликован, опис крвавог микенског кола не би имао посебну естетску тежину да није завршног дистиха, чија се порука дубоко зарива у свест читаоца:

*Ко би, да није бојова, њружио руку
руци, њруженој њреко њолике крви?*

Поменути Симовићев ангажман поводом егзистенцијалних, а то најпре значи духовних питања савремености, истакнути је простор његовог песничког делања, али се нимало не поставља као проблем као у оним случајевима кад се у име књижевног посумња у такозвану

књижевну ангажованост. По непрекинутим везама са својим националним, као и општим хуманим окружењем, Симовић је, у најприличнијем смислу речи, традиционалист. Он је песник истински социјализован, за разлику од типски изоштеног модерног песника, поломи и трауме колективитета грубо се утискују у његову свест и савест – као сопствени губици.

Тако, тек у раној поезији Симовић се оглашава са непосредне позиције лирског ега, док надаље, и то у најзначајнијим саставима, субјект песме је колективан, или су у питању индивидуализовани ликови чији особни, анегдотски случајеви представљају специмене општијег, историјског или антрополошког искуства. Добро је послушати и Симовићев аутопоетички глас да бисмо боље разумели о којој је врсти песничког ангажмана реч: »Можда је тај ванлитерарни живот песме мој највиши естетички идеал... Можда песма постаје песма тек на оној граници на којој престаје да буде литература, и постаје кључ за неки други свет и другу стварност... или сама постаје та нека друга, пре песме препозната и невидљива, стварност«. Јасно се очитује у овим песником исповедању, колико и у самој Симовићевој поезији, сасвим религиозно поимање феномена песме и њеног посредничког задатка у општењу између видљиве и невидљиве стварности, од којих је ова друга – залога човечанске онтолошке утемељености. Ова данас једино призната, видљива стварност тек са подршком оне друге поседује смислени легитимитет и интегралност. И једно и друго савремени свет је изгубио, и у својој распарчаности и раздуховљености чили и издише. А Симовић својом поезијом непрестанце објављује непрестанак на чињеницу растројства света и човека. Зато је разумљив песников ослонац у говору и древном интегралистичком видуку, да би у временима без чврсте парадигме призивао узорите мере проверене цивилизацијским трајањем. Рекосмо већ, завичајни језик нашег песника није заборавио далеку прошлост културе која га је саздала, те из своје дубине емитује наслагане слике и значења. Песнички досегнувши за сликовним обиљем тога језика, типолошки гледано – архаичког, Симовић га приводи једном иманентно модерном захвату, али коме није у основи негација, него ре-креација. Као и сваки модерни песник и Љубомир Симовић је произвођач динамизованог значењског догађања, које озбиљно потреса, ако баш не руши, стабилна, конвенционална значења. Оно у шта Симовић консеквентно не дира јесте значење Бога, даваоца Смисла и Целине. Управо изгон Логоса из наше свести Симовић проказује као разлог нашега пада. Песник чија је поезија, на једном полу, исказана као похвала благословеним плодовима земље, и виталној, истрајавајућој сили човештва, анулирању живота опире се прихватањем гаранта његове више разноликости.

Мало шта је, у најновијем периоду Симовићеве поезије, остало од оног познатог виталитета, озарења и хумора, макар је тако у неким карактеристичним песмама. Претеже мрачни тон расположења и нагнутост над празнину. Осим песама из *Часова рачуна*, којих смо се у првом делу текста дотакли, у поменутом смислу пажњу нам привлаче песме о Кондеру (*Ила и копац*). Овај круг песама јесу промишљен песников митографски покушај, што се и истиче у образложењу на

крају књиге. Обичан топоним бива уздигнут у ранг митског места, коме песник подаје најпомпезније садржаје, али Кондер даје само верну, јадну слику духовне анатомије овога доба. Кондер је поприште једне негативне и понижавајуће митологије, Кондер је антиминологија данашњице:

*с Кондера, с која се виде сви светови,
не види се ни њрсӣ њред оком!*
(Крчма на Кондеру, 12)

*

Још једну индикативну промену песничке перспективе показују нам нове песме Љубомира Симовића. Мислимо на оне из циклуса *Бубе у глави (Књижевне новине, 871)*. Када се песник који је тежиште свог ауторског занимања управо човеку и стубовима човечног, напокон посвети свету инсеката и гамади, којима је дотад приказивао разноврсна отеловљења људског зла и низости, онда је то поуздан знак да он ипак нема првенствено на уму бића која у песмама дословно тематизује, већ њихова својства. Ни у свету крпеља, комараца, оса, балегара, гундеља, наука, жижака, шкорпија, смрдибуба, вапака, јеленака, песник не престаје да ишчитава тајне, више законе, митолошке приче, бубље амбиције и занате, страхове и рагове, као да је у нашем свету. Или управо јесте, само га именује тачније.